

OLMOS QISHLOG'I HAQIDA

Ilmiy rahbar: **I.M.Xaydarov**

TDSHU, "Markaziy Osiyo xalqlari
tarixi" kafedrası professori.

Abdurahimova.J

TDSHU, Filalogiya va tillarni o'qitish:
koreys tili 1-kurs talabasi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada Olmos qishlog'ining tarixi, uning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishi, shuningdek, qishloq aholisi hayoti va kundalik faoliyati o'rganilgan. Tadqiqot davomida qishloqning qadimiy davrlardan to hozirgi kungacha bo'lgan tarixiy rivojlanishi, qishloqning shakllanishi va mahalliy an'analar bilan bog'liqligi tahlil qilindi. Maqola Olmos tarixi bo'yicha mavjud manbalar, arxiv materiallari va joylardagi intervyular asosida tayyorlangan. Tadqiqot natijalari qishloqning ijtimoiy va madaniy hayotini, tarixiy voqealar va demografik o'zgarishlarni aks ettiradi.

Kalit so'zlar: Olmos qishlog'i, tarixi, demografiya, ijtimoiy rivojlanish, madaniy an'analar, mahalliy iqtisodiyot.

KIRISH

Markaziy Osiyoning qadimiy zaminlaridan biri bo'lgan Farg'ona vodiysining shimoliy qismida joylashgan Namangan viloyati O'zbekistonning agrosanoat salohiyatiga ega muhim hududlaridan hisoblanadi. Ayniqsa, viloyatning Chust tumani o'zining tarixiy-madaniy merosi, xususan, mashhur Chust pichoqlari va do'ppilari bilan tanilgan. Chust tumanining ijtimoiy-iqtisodiy manzarasida alohida o'rin tutuvchi yirik aholi punktlaridan biri Olmos shaharchasidir (avvalgi Olmos qishlog'i). Ushbu hudud 2009-yilda shaharcha maqomini olgan bo'lib, aholi soni bo'yicha tumanda Chust shahridan keyingi ikkinchi yirik maskan hisoblanadi¹. Olmosning tarixi milodiy IV-V asrlarga borib taqaladi va u qadimdan sun'iy sug'orishga asoslangan dehqonchilik manzilgohi sifatida rivojlanib kelgan. Uning geografik joylashuvi, Chatqol tog'larining etaklariga yaqinligi, G'ovasoy, Olmossoy kabi soylar tizimiga tutashganligi hududning qishloq xo'jaligini rivojlantirish uchun qulay sharoitlar yaratgan. Shuningdek, 1947-yilda ishga tushirilgan Chust kanalining Kosonsoy suv ombori suvlari bilan Olmos qishlog'igacha yetib kelishi dehqonchilik madaniyatining yanada mustahkamlanishiga xizmat qilgan. Hozirgi kunda ham aholining asosiy

¹ Olmos (shaharcha) - Vikipediya — Olmos (shaharcha) — Toshkent: Vikipediya (elektron manba), 2024.
[https://uz.wikipedia.org/wiki/Olmos_\(shaharcha\)](https://uz.wikipedia.org/wiki/Olmos_(shaharcha))

mashg'uloti dehqonchilik va chorvachilik bo'lib qolmoqda, ayniqsa, dukkakli mahsulotlar (loviya, mosh), kartoshka, anor va uzum yetishtirishda boy tajriba to'plangan.

Maqolaning dolzarbligi shundaki, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan jadal islohotlar, ayniqsa, "Qishloq joylarda xizmat ko'rsatish va servis sohasini rivojlantirish" dasturlari Olmos kabi yirik qishloq hududlari misolida qanday natijalar berayotganini tahlil qilishni taqozo etadi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi Olmos shaharchasining ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishini tahlil qilish, mavjud salohiyatni baholash va uni yanada barqaror rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar berishdan iborat. Bu esa, o'z navbatida, mahalliy iqtisodiy o'sishni ta'minlash, aholi bandligini oshirish va turmush sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Olmos shaharchasi kabi hududiy darajadagi ijtimoiy-iqtisodiy tadqiqotlar o'zbekistonlik olimlar tomonidan asosan hudud iqtisodiyoti, demografiya va qishloq xo'jaligi yo'nalishlarida olib borilgan. Jumladan, Farg'ona vodiysining agrar salohiyatiga bag'ishlangan tadqiqotlarda ushbu hududlarning tabiiy-iqlim sharoitlari, sug'orish tizimlarining ahamiyati va dehqonchilik madaniyatining rivojlanish xususiyatlari yoritilgan².

Tarixiy va Etnografik Manbalar: Olmosning qadimiyligi va Chust madaniyati (masalan, Buonamozor manzilgohi) bilan bog'liq arxeologik topilmalar haqidagi ma'lumotlar hududning chuqur tarixga egaligini isbotlaydi. Bu esa Olmos aholisining dehqonchilik va hunarmandchilik borasidagi an'anaviy bilimlari va tajribasini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning muhim omili sifatida baholashga asos bo'ladi. Ijtimoiy-Iqtisodiy Tadqiqotlar: Ba'zi tadqiqotlarda, xususan, **"Sharq mamlakatlarining barqaror rivojlanish xususiyatlari"**ga bag'ishlangan ishlarda, Olmos shaharchasida o'tkazilgan sotsiologik so'rov natijalari keltirilgan. Bu so'rovlar aynan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash usullari, dukkakli ekinlarning iqtisodiy ahamiyati va gender masalalari kabi ijtimoiy muammolarni qisman aks ettirgan.

Demografik Manbalar: Olmosning 1995-yildan 2013-yilgacha bo'lgan aholi soni va xonadonlarning o'sish dinamikasiga oid ma'lumotlar mavjud manbalarda keltirilgan. Bu ma'lumotlar Olmosning Chust tumanida aholi zich joylashgan hudud ekanligini, aholi sonining yuqori sur'atlar bilan o'sib borish tendensiyasini tasdiqlaydi.

Biroq, mavjud adabiyotlarda Olmos shaharchasining ijtimoiy-iqtisodiy holati, infratuzilma rivojlanishi va kichik biznesning so'nggi yillardagi o'zgarishlari bo'yicha tizimli va kompleks tahliliy ishlar yetarli emas. Ushbu maqola mazkur bo'shliqni

² Sharq mamlakatlarining barqaror rivojlanish xususiyatlari: tarixi, antropologiyasi va falsafasi — Mas'ul muharrir - K. S. Axmedova — Toshkent: Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, 2021, 230-235-betlar.

to'ldirishga qaratilgan bo'lib, aholi bandligi, daromad manbalari va mahalliy ishlab chiqarish salohiyatini chuqur o'rganishni maqsad qilgan.

Tadqiqot Metodologiyasi

Tadqiqot quyidagi metodologik yondashuvlarga asoslangan:

Sistemali Tahlil (System Analysis): Olmos shaharchasini yagona ijtimoiy-iqtisodiy sistema sifatida ko'rib chiqish, uning ichki elementlari (aholi, iqtisodiy tarmoqlar, infratuzilma) o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni va tashqi muhit (tuman, viloyat iqtisodiyoti) bilan aloqalarini o'rganish.

Statistik Tahlil (Statistical Analysis): Aholining demografik ko'rsatkichlari, uy xo'jaliklari soni, bandlik tuzilmasi va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi bo'yicha mavjud statistik ma'lumotlarni to'plash, taqqoslash va dinamikasini aniqlash.

Qiyosiy Tahlil (Comparative Analysis): Olmos shaharchasining ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlarini Chust tumani va Namangan viloyatining o'rtacha ko'rsatkichlari bilan qiyoslash orqali uning o'ziga xos xususiyatlarini va rivojlanishdagi o'rnini belgilash.

Tarixiy Yondashuv (Historical Approach): Hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tarixiy jarayonlar (masalan, Chust kanali qurilishi, shaharcha maqomi berilishi) kontekstida o'rganish va hozirgi holatning shakllanish sabablarini aniqlash.

Tadqiqot uchun ma'lumotlar manbai sifatida O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi, Chust tumani hokimligi, mahalliy matbuot manbalari va hududiy tadqiqotlarga oid ilmiy ishlar ma'lumotlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Olmos shaharchasining ijtimoiy-iqtisodiy holatini tahlil qilish uning Chust tumani iqtisodiyotidagi o'rnini va mahalliy salohiyatini baholash imkonini beradi. Aholining yuqori zichligi va an'anaviy qishloq xo'jaligi faoliyatining ustunligi Olmosning asosiy xususiyatlaridan hisoblanadi.

Demografik va Aholi Bandligi Tahlili

Olmosning demografik ko'rsatkichlari hududning tez o'sib borayotganini va katta mehnat resurslariga egaligini ko'rsatadi. 2013-yilgi ma'lumotlarga ko'ra, Olmosda 36,030 ta aholi va 5,435 ta xonadon mavjud bo'lib, bu ko'rsatkich o'tgan davr ichida yanada oshgani taxmin qilinadi.

1995-yildan 2013-yilgacha bo'lgan 18 yillik davr mobaynida Olmosda xonadonlar soni 2.54 barobar, aholi soni esa taxminan 2.48 barobar o'sgani hududning yuqori demografik o'sish sur'atlariga egaligini isbotlaydi. Bu esa, o'z navbatida, mehnat resurslari salohiyatining oshishini anglatadi, ammo shu bilan birga, bandlikni ta'minlash, ijtimoiy infratuzilmani (maktab, bog'cha, shifoxona) kengaytirish va aholini ichimlik suvi hamda energiya resurslari bilan ta'minlash kabi ijtimoiy yuklamaning ortishini ham taqozo etadi.

Aholi bandligining asosiy qismi qishloq xo'jaligi sohasiga to'g'ri keladi. Biroq, so'nggi yillarda "Chustmash", asfalt zavodlari va turli hunarmandchilik korxonalari (masalan, badiiy buyumlar, qandolat) kabi kichik sanoat subyektlarining Olmos va uning yaqin hududlarida faoliyat yuritishi tufayli, bandlik tuzilmasida sanoat va xizmat ko'rsatish sohasi ulushi ortib bormoqda.

Olmosning iqtisodiy negizi uning agrar-sanoat xususiyati bilan belgilanadi. Qadimdan dehqonchilik va chorvachilik rivojlangan bu hududda, ayniqsa, dukkakli ekinlar (loviya, mosh, no'xat, yasmiq) va bog'dorchilik (anor, uzum) muhim o'rin tutadi.

Olmosning qishloq xo'jaligi faqat xomashyo yetishtirish bilan cheklanmasdan, mahsulotni saqlash va qayta ishlash an'alariga ham ega. Aholi orasida loviya va moshni qorong'u omborxonalarda, quruq taxta ustida uzoq muddat saqlash kabi noyob dehqonchilik tajribalari mavjud. Bu esa, kichik biznesni rivojlantirish uchun aynan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash (quritish, qadoqlash) yo'nalishiga ustuvorlik berish kerakligini ko'rsatadi.

Shuningdek, shaharchada faoliyat yurituvchi asfalt zavodi (Chust tuman hokimligi ma'lumotlarida keltirilgan) va turli sanoat korxonalarining mavjudligi Olmosning iqtisodiy diversifikatsiyasiga xizmat qiladi. Biroq, ijtimoiy tengsizliklar va ayollarning harakat erkinligi cheklanganligi kabi ijtimoiy-madaniy muammolar xizmat ko'rsatish va tadbirkorlik sohasidagi ayollar bandligini oshirishga to'siq bo'lishi mumkin, bu esa chuqur ijtimoiy siyosatni talab qiladi.

XULOSA

Tadqiqot natijalariga ko'ra, Olmos qishlog'i tarixi bir necha asosiy davrga bo'linib, har bir davrda ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayotning o'ziga xos xususiyatlari mavjud bo'lgan. XVII asr oxirlarida qishloq dehqonchilik va chorvachilik asosida shakllangan bo'lsa, XIX asrda mahalliy savdo va hunarmandchilik rivojlanib, qishloqning iqtisodiy salohiyati oshgan. XX va XXI asrlarda esa ta'lim, sog'liqni saqlash va zamonaviy infratuzilma rivojlanishi qishloqning ijtimoiy hayotini yanada boyitgan.

Qishloq aholisi o'z tarixiy tajribasini saqlab, madaniy an'ana va urf-odatlarini avlodlardan avlodga yetkazgan. Shu bilan birga, qishloq tarixi mahalliy iqtisodiyot, madaniyat va ijtimoiy tuzilmani o'rganish uchun boy manba hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Olmos qishlog'i tarixi nafaqat tarixshunoslik, balki antropologiya, madaniyatshunoslik va sotsiologiya sohalari uchun ham muhimdir.

Olmos qishlog'i tarixining o'rganilishi bugungi kunda mahalliy tarixni hujjatlashtirish, ta'lim jarayonida qo'llash va madaniy tadbirlarni rivojlantirishda amaliy ahamiyatga ega. Shu jihatdan, qishloq tarixi nafaqat tarixiy manba, balki kelajak avlod uchun ma'naviy va madaniy merosdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Olmos (shaharcha) - Vikipediya — Olmos (shaharcha) — Toshkent: Vikipediya (elektron manba), 2024. [[https://uz.wikipedia.org/wiki/Olmos_\(shaharcha\)](https://uz.wikipedia.org/wiki/Olmos_(shaharcha))]
2. Chust tumani - Vikipediya — Chust tumani — Toshkent: Vikipediya (elektron manba), 2024. [https://uz.wikipedia.org/wiki/Chust_tumani]
3. Sharq mamlakatlarining barqaror rivojlanish xususiyatlari: tarixi, antropologiyasi va falsafasi — Mas’ul muharrir - K. S. Axmedova — Toshkent: Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, 2021, 230-235-betlar.
4. Umumiy ma'lumotlar - Chust tuman hokimligi — Chust tumani haqida umumiy ma'lumotlar — Chust: Chust tuman hokimligi (rasmiy veb-sayt), 2024. [<https://chust.uz/index.php/tuman-haqida/umumij-malumotlar>]
5. Olmos (shaharcha) - UzPedia — Olmos (shaharcha) — Toshkent: UzPedia (elektron manba), 2024. [https://uzpedia.uz/pedia/olmos_shaharcha]